

«افستین»

ARTEMISIA

تألیف عبدالرحمن بزرگزاده

متخصص طب سنتی

از دانشکده طب سنتی اسلام‌آباد

۲- افستین با گل سفید یا ARTEMISIA VULGARISUM

۳- افستین چینی یا ARTEMISIA ANNUA

۴- افستین رومی یا ARTEMISIA MARITIMA

۵- افستین کشمیری یا ARTEMISIA SIEVRSIANA

۶- افستین ایرانی یا ARTEMISIA WALLIECHIANA

۷- چند نوع دیگر آن در کتابهای طبی مذکور است که بعلت طولانی شدن مقاله از آن صرف نظر می‌شود.

این گیاه دارویی همان دَرْمَنَه،
دَرْمَنَه، دَرْمَنَه (با سه تلفظ
مختلف)، و در زبان بلوچی
همان دَرْنَه یا دَرْنَگ است.

افستین ایرانی چیست؟

خوانندگان محترم از این عنوان تعجب نموده، و از خود خواهند پرسید که

افستین ایرانی دیگر چیست؟ لغت افستین در حقیقت نام طبی این گیاه است که از زمان قدیم معمول می‌باشد. این گیاه در مناطق شرق و جنوب شرقی ایران به کثرت رشد نموده و علاوه بر استانهای کرمان و خراسان و منطقه جبال بارز، در صحراها و کوهسارها و دشت و دمن استان پهناور بلوچستان بحد وفور یافت شده و مردم منطقه از یک داروی طبیعی مهم بهره ور بوده و از آن استفاده می‌برند.

این گیاه دارویی همان دَرْمَنَه، دَرْمَنَه، دَرْمَنَه (با سه تلفظ مختلف)، و در زبان بلوچی همان دَرْنَه یا دَرْنَگ است.

در فرهنگ عمید فارسی بفارسی در توضیح درمنه آمده است:

«گیاهی است بیابانی و خودرُوی بلندیش تا نیم متر میرسد. گل‌های خوشه‌ای سرخ یا زرد رنگ دارد، از آب و شیرۀ آن در طب استفاده می‌کنند. آب آن تلخ و دارای ماده سستونین و ماده سقزی است، دم کرده آن به نسبت ده در هزار^(۱) در طب قدیم برای دفع کرم‌های روده به کار می‌رفته، بوته‌های

از لابلای تاریخ:

اقسام مختلف افستین در طول تاریخ در کشورهای مختلف از یونان گرفته تا هندوستان شناخته شده، و از آن استفاده دارویی می‌شده است. در زبان یونانی آنرا ارطاماسیا نامیده و برای آن خواصی اسرارآمیز و جادویی قایل بودند.

مصریهای قدیم آنرا در معابد خود نگهداری نموده و بهنگام عبادت آنرا در کنار خود می‌نهادند و در خلال دعا کردن آنرا در کف دستهای خود نهاده، و چون آنرا مقدس می‌پنداشته و برای

آن خواصی ماوراء الطبیعی قایل بودند؛ چنین می‌انگاشتند که آثار شیطانی و اهریمنی از آنان دور شده و آثار روحانی به آنان نزدیک می‌شود.

هندیهای قدیم آنرا در ضمن مسافرتها خود به همراه می‌بردند و معتقد بوده‌اند که آثار دیو و جن و پری از آنان سلب شده و موجب حفاظت آنان می‌شود.

رومیها و ایرانیهای قدیم نیز آنرا می‌شناخته‌اند و بعنوان یک داروی گیاهی مؤثر و مفید از آن استفاده می‌کرده‌اند.

محل رویش:

افستین در نیمکره شمالی و شرقی کره زمین و در آب و هوای گوناگون از جمله: معتدل، سرد، گرم و خشک یافت می‌شود. این گیاه در یونان، مصر، کشورهای خاورمیانه، چین، کشمیر، هندوستان، پاکستان (استان بلوچستان)، افغانستان (استان بلوچستان) و ایران (کرمان، خراسان، جبال بارز و بلوچستان) به وفور یافت می‌شود.

انواع و اقسام افستین:

۱- افستین با گل زرد یا ARTEMISIA ABSINTHIUM

۱- نسبت ده در هزار در متن عمید، طبق آخرین تجزیه‌های شیمیایی در حدود دوازده تا پانزده در هزار می‌باشد.

آن را جاروب درست می‌کردند یا در تنور و کوره می‌سوزانند، و آن را علف جاروب و ورک^(۱) و یوشن و خنجک^(۲) هم می‌گویند» مثال از خاقانی:

بصد دقیقه ز آب درمنه تلخترم

بسخره چشمه خضرم چه خواند آن دریا

علت نوشتن این مقاله:

اگر چه در سطح منطقه از درمنه استفاده دارویی می‌شود. ولی بعلت عدم تحقیقات علمی، اکثر فواید و خواص دارویی آن نامشخص بوده و مجهول مانده است. نگارنده این مقاله وقتی متوجه این کاستی شد، بر آن شد تا این گیاه دارویی را مورد مطالعه و تحقیق علمی قرار دهد، و خواص ارزنده این گیاه را مشخص نماید. خواننده محترم مقاله حاضر تلاشی است برای بهتر شناختن این آشنای مجهول شما.

مشخصات ظاهری درمنه:

تقریباً تمام اقسام این گیاه بصورت خودرو در مناطق مختلف جهان و از جمله کشورمان یافت می‌شود. و بعلت اینکه نیاز کمی به آب دارد، در صحراها و کوهسارهای خشک و بی‌آب و علف بلوچستان نیز بحد وفور می‌روید.

این گیاه بصورت بوته‌های پراکنده در مناطق صحرائی و کوهستانی رشد نموده و ارتفاع نسبی آن حدود نیم متر و در بعضی مناطق تا یک متر^(۳) می‌رسد. بوی این بوته تند و شامه آن تیزست و از دور به مشام می‌رسد. اما این بو، ناگوار و زننده نیست بلکه معطر و قابل تحمل است. شاخه‌های آن باریک و بطرف بالا و گاهی خمیده‌اند.

برگهای آن کوچک، بیضوی و پره‌دار می‌باشند و حدود ۲ تا ۵ سانتی متر بزرگ می‌شوند. و در بعضی از انواع آن شکافهای برگها آنقدر عمیق است که بصورت برگهای مجزای چسبیده بهم دیده می‌شوند.

گل‌های آن به دو رنگ سفید و زرد دیده شده است و به تعداد زیاد در بالا و پایین شاخه‌های آن می‌رویند و بصورت منحنی و بطرف پایین خمیده هستند.

طعم این گیاه تلخ و نامطبوع است و از تمام اجزاء آن (تمامی بوته) شاخ، برگ و گل آن به عنوان دارو استفاده می‌شود. و اگر در منطقه‌ای بحدوفور یافت شود و انسان از میان آن رد شود، بوی تند آن روی سیستم عصبی انسان تأثیر تخدیری می‌گذارد که منجر به سردرد و سرگیجه می‌شود. برای رفع این عارضه بوکشیدن پیاز بسیار مؤثرست و بوی

تند پیاز اثرات سوء بوی درمنه را فوراً زایل می‌کند. در منطقه بلوچستان و مخصوصاً حوالی زاهدان دو نوع درمنه یافت می‌شود که به درمنه سیاه و درمنه سفید

مشهورند و این نامگذاری بعلت رنگ ظاهری آنها انجام گرفته است. رنگ درمنه سیاه بیشتر مایل به سیاهی و رنگ درمنه سفید بیشتر مایل به سفیدی یا سبزی است. و فقط از درمنه سیاه استفاده دارویی می‌شود و درمنه سفید تاکنون استفاده دارویی ندارد و بمصرف خوراک حیوانات می‌رسد، ولی خواص آن زیر مطالعه

استفاده از اجزاء درمنه در داروهای پزشکی، علاوه بر داروهای طب سنتی، و تأکید آخرین آزمایشهای علمی بر خواص دارویی آن، اهمیت این گیاه ارزان قیمت و در دسترس همگان را نشان می‌دهد.

است. و وجود آن خالی از حکمت نیست. طعم درمنه سیاه تلخ و بوی آن تند، و طعم درمنه سفید شیرین می‌باشد.

تجزیه شیمیایی درمنه:

طبق آخرین تجزیه شیمیایی، درمنه دارای ۵ ماده مختلف است که بشرح زیر تفکیک شده‌اند:

- ۱- جزء اعظم درمنه از ماده‌ای بنام ستونین تشکیل یافته که بیشتر خواص دارویی این گیاه را در بر می‌گیرد.
- ۲- ماده‌ای بنام آرتیسین ARTICINE در آن وجود دارد که طعم تلخ درمنه ناشی از وجود همین ماده است.
- ۳- نوعی روغن بنام ABSINTHE در آن یافت می‌شود که بوی کافور را می‌دهد و بوی تند درمنه ناشی از آن است.

۱- در فرهنگ عمید تحت نام ورک نوشته: بوته‌ای است خاردار که آنرا در کوره و تنور می‌سوزانند. طبق اطلاع نگارنده مقاله، درمنه بوته‌ای خاردار نیست.

۲- در فرهنگ عمید نام خنجک نوشته است: خار خشک، خارسه پهلو. طبق اطلاع نگارنده مقاله، در طب خار خشک را، خارشتر می‌نامند که یک بوته خاردار می‌باشد، و خواص دارویی نیز دارد و از آن برای تصفیه خون، رفع عفونت مجاری ادرار، عفونت و سنگ کلیه استفاده می‌شود. و نوع آن با درمنه فرق دارد. و خنجک را (که نام دیگر آن بنه) است، درختی می‌دانند که از برگها و شیره آن استفاده دارویی می‌شود و بزبان بلوچی آنرا گونجک یا گون می‌نامند.

۳- بویژه در ارتفاعات نفتان که مرغوبترین و معطرترین درمنه دنیا در آنجا می‌روید. (ویراستار)

از سنتونین استفاده خارجی نمی‌شود و بعنوان یک داروی خوراکی برای اسهال، ناراحتیهای معده‌ای، هر نوع مسمومیت، عفونت روده‌ای و دفع کرمهای شکم مصرف می‌شود.

چونکه این ماده در اسید نمک بسرعت حل شده و جذب بدن می‌شود، استفاده آنرا بعد از غذا توصیه نموده‌اند. بعلت اینکه سنتونین اثرات سمی نیز دارد باید بمقدار بسیار کم مصرف شود. برای کودکان بمقدار کمتر از ۰/۰۶ گرم، و برای بزرگسالان بمقدار ۰/۲ گرم تجویز می‌شود.

خواص داروئی درمنه

حکمای گذشته امثال جالینوس، دیسکوریدوس، رازی و امثالهم، برای آن خواص دارویی مهمی را ذکر نموده و از آن برای معالجه بیماریهای معده‌ای و کبدی استفاده می‌نموده‌اند.

خاصیت درمنه گرم، خشک بوده و برای دفع اسید معده و ماده سودا در خون بسیار مفیدست. برای پایین آوردن ورم دست و پا، بواسیر، ورم مقعد، شقاق مقعد، تب ناشی از عفونت‌های داخلی، ناراحتیهای معده‌ای، درد مفاصل، لوزه، پایین آوردن ورم گلو، عفونت حلق و دهان، ورم کبد، تصفیه خون، پایین آوردن غلظت خون، خارج کردن اسید و ماده سودا از بدن، پایین آوردن درصد اضافی مواد رسوبی در خون، ورم معده، نفخ شکم، عفونت کلیه و مثانه، ناراحتیهای کبدی، غده کبدی، تب‌های مزمن، فشار خون، چربی خون، مرض قند، عارضه قلبی، مرض وحشتناک و کشنده سرطان خون، بهترین داروی طبی و طبیعی است که حداقل در ۱۵ نوع ترکیبهای داروئی از آن استفاده می‌شود.

برای کسانی که به بیماری مالیخولیا مبتلا هستند، حرفهای بی سروته و بیهوده می‌زنند، دچار خود بزرگ بینی هستند، طبیعتی شکاک دارند، بسیار عصبی هستند همیشه و رجه و رجه می‌کنند، حالتی شبه جنون پیدا می‌کنند، و سواسی و سوداوی هستند، ماده سودا در بدنشان بیش از حد باشد، و بر طبیعتشان خشکی غالب باشد، ترکیب درمنه و چندین نوع از گیاهان دارویی دیگر، بهترین نتیجه را داده و موجب رفع تمام این عوارض می‌شود. البته برای مصرف و یا تهیه تمامی این ترکیبهای داروئی باید به طبیب، حکیم و معالج متخصص و ماهر مراجعه نمود.

*

۴- ماده‌ای بنام کامفین CAMPHENE جزئی از آنرا تشکیل می‌دهد.

۵- و بالأخره ماده‌ای بنام توجون THUJONE نیز جزء ترکیب گیاهی آنست.

سنتونین چیست؟

در تحقیقات آزمایشگاهی مشخص شده که ماده سنتونین دارای خواص داروئی فراوانی می‌باشد. و در بعضی از داروهای پزشکی، علاوه بر داروهای سنتی، نیز کاربرد دارد. اکثر داروهای کشنده کرمهای شکم ازین ماده ساخته شده و در بعضی از داروهای عفونت زدا نیز استفاده می‌شود. داروهایی که سنتونین شامل آن است و بعنوان داروی ضد کرم مصرف می‌شوند، در حقیقت برای کرمهای کوچک می‌باشند، و طبق آخرین تحقیق این دارو کرمها را نمی‌کشد بلکه آنها را بیهوش نموده و بطرف پایین روده‌ها می‌راند. ولی تعدادی از آنها در حالت بیهوشی در متتهی الیه روده‌ها باقی مانده و دفع نمی‌شوند و اگر همینطور بحالت بیهوشی در روده‌ها بمانند، بعد از مدتی ایجاد تعفن می‌نمایند. برای دفع کلی این کرمهای نیمه جان، باید مقدار مورد استفاده دارو را بیشتر نمود، یا اینکه از داروهای مسهل استفاده نمود تا موجب دفع کرمها شده و مانع از تعفن شود.

دکتر VON SCHREEDER در این زمینه تحقیقات مفصلی نموده و نظریاتش مورد توجه پزشکان جهان قرار گرفته است. شرکتهای داروسازی آلمان و هندوستان از درمنه برای تولید داروهای کرم شکم استفاده نموده، و هندوستان یکی از واردکنندگان مهم درمنه از کشورهای همجوار نزدیک است، و در آلمان ماده‌ای بنام جوهر سنتونین، از درمنه استخراج می‌شود. استفاده از اجزاء درمنه در داروهای پزشکی، علاوه بر داروهای طب سنتی، و تأکید آخرین آزمایشهای علمی بر خواص دارویی آن، اهمیت این گیاه ارزان قیمت و در دسترس همگان را نشان می‌دهد.

سنتونین دارای یک ماده اسیدی بنام ACID ANHYDRIDE با فرمول شیمیایی $C_{15}H_{18}O_3$ می‌باشد. این اسید در آب سرد بمقدار بسیار کم حل می‌شود، در حالی که در آب جوش بمقدار $\frac{1}{10}$ حل پذیرست. سنتونین در درجه حرارت $169^{\circ}C$ تا $171^{\circ}C$ (درجه سانتیگراد) ذوب شده، و وزن مخصوص آن $1/1866$ می‌باشد و در مقابل نور خورشید برنگ زرد در می‌آید که آنرا سنتونین طلائی می‌نامند.